

for sin opfattelse af bolet i middelalderen henviste til, at bolet ifølge matrikuleringsarbejderne endnu var en »håndgribelig realitet« i landsbymarken i 17. årh. Bemærkningen blev grebet af den da unge Henrik Larsen, og man kan sige det blev hans livsværk at efterspore disse bol i matriklen 1682. Tankegangen, der ligger bag, er beslægtet med Olufsens og Widdings, nemlig den, at når disse bol var bestemt efter en analyse af markbøgernes talkolonner, har vi de middelalderlige bol for os. Som bekendt har han dannet skole.

Det bedste materiale til studiet af disse 'Larsenske bol' er imidlertid ikke markbøgerne 1682, men akterne med tilhørende kort over opmålingen i Tyrstrup herred 1716-18. Man behøver blot at kaste et blik på et af disse kort, der vedrører opmålingen af Stenderup bymark og som Mogens Lebech har udgivet i *Sdj. Aarb.* 1937, s. 32, for at indse dette. De agerstrimler, der på kortet er angivet med tallene 1-6 er bolene i landsbymarkens fald. Alle de problemer, der knytter sig til markbøgernes talkolonner, hvilke gårde, der ligger i bol sammen, hvormange bol der er, hvilken himmelretning målingen er foretaget i o. s. v. løses her let og overskueligt af sig selv. Faktisk behøves der udover kortet kun nogle få opmålingsakter til illustration, hvilke gårde, der lå i bol sammen, og hvilket ottingtal de havde, for at kunne overskue hele systemet.¹ For den agrarhistoriske forskning, der mere end 100 år har beskæftiget sig med disse problemer, vil en udgivelse af et passende udvalg af disse kort og akter uden tvivl kunne blive af meget større værdi end udgivelse af nogle markbøger. Hvem tør for eks. på et kort som det over Stenderup bymark 1716 forsøge at indpasse et middelalderligt bolbegreb, der omkr. 1250 giver sig udtryk i en formulering som: »Backensbool in uno loco, et dimidium Fæstebool iuxta Gamlæby tofteænde?»

C. A. Christensen

Henrik S. Nissen og Henning Poulsen: På dansk friheds grund (Dansk Ungdomssamvirke og De ældres Råd 1940-1945). 1963. 328 sider.

Som første bind i en planlagt serie af studier over besættelsestiden har Udgiverselskab for Danmarks nyeste historie udsendt

¹ Til systemets karakteristika hører, at de gårde, der lå i bol sammen ikke har samme agerbol fra fald til fald. Hvis en gårdgruppe har bol 1 i et agerfald, kan den f. eks. have bol 5 i næste, bol 2 i tredje o. s. v. Ser man på kortet er det let at indse, at herved kan de uretfærdigheder, der er en følge af agerfaldenes naturgivne form, formindskes. Det er en anden fremgangsmåde end den Gjesingbønderne anvendte, men tilstræber principielt det samme, en formindskelse af uretfærdighedsmomentet.

På dansk friheds grund (Dansk Ungdomssamvirke og De ældres Råd 1940-1945) af cand. mag.'erne Henrik S. Nissen og Henning Poulsen.

De i bogens undertitel nævnte organisationer var vigtige led i den folkelige front, der i besættelsestidens begyndelse blev rejst, ikke så meget mod besættelsesmagten som mod den antiparlamentariske idé-infektion, der truede det danske samfund på baggrund af 30'ernes kriseår og det chok, den 9. april forvoldte. Det er et hovedsynspunkt i bogen, at disse organisationer – og ikke mindst prof., dr. theol. Hal Koch – »bidrog til, at en demokratisk indstilling kom til at ride frem på bølgerne fra den nationale vækkelse» (s. 295), der var en reaktion på besættelsen og som kunne have udviklet sig til en stærk antiparlamentarisk bevægelse. Ungdomssamvirkets og De ældres Råds arbejde må derfor ikke på baggrund af den senere udvikling under besættelsen skydes til side som ligegyldigt. »Det var i besættelsens første år en aldeles nødvendig medicin for et folk, hvis tillid til sig selv og sin livsform var blevet rystet i sin grundvold» (s. 294).

Dansk Ungdomssamvirke – D.U. – og dens stærkt grundtvigiansk prægede støttekreds med Jørgen Jørgensen og Knud Kristensen som politiske hovedfigurer, havde deres blomstringstid i tiden før d. 29. aug. 1943. Da regeringen hørte op med at fungere og da en stor del af D.U.'s ledere deltog i det illegale arbejde, mens organisationen selv stillede sig neutral over for modstandsbevægelsen, trådte D.U. ud af det politiske spil. Heri havde det før brudtet kunnet spille en vis rolle som forbindelsesled mellem befolkningen og politikerne ved at sprede informationer og ved at underrette politikerne om stemningen i landet i en tid, da pressens nyhedsformidling og den offentlige debat var lammet. Hertil kom en omfattende demokratisk oplysningsvirksomhed blandt ungdommen, et resultat af navnlig Hal Kochs idé om, at det ikke var tilstrækkeligt, at de politiske ungdomsforeninger havde fundet sammen i D.U. til et fælles nationalt og kulturelt virke af upolitisk art, men at det tværtimod gjaldt om at »politisere» ungdommen, d.v.s. gøre de unge til aktive borgere, der var sig deres ansvar over for det demokratiske samfund bevidst. I en særdeles fængslende skildring viser forf., hvorledes det lykkes Hal Koch at gøre denne idé til det ledende synspunkt i D.U.'s arbejde; deres skildring har i det hele sin styrke i, at den giver det første detaljerede billede af idébrydningen og af stemninger inden for ledelsen af D.U.

Denne styrke er imidlertid også en svaghed ved bogen, for så vidt forf.'s optagethed af D.U.'s indre udvikling lejlighedsvis

synes at sløre deres blik for, hvilken betydning der kan tilmåles D.U. i datidens situation. Forf. har lagt vægt på at give et »bidrag til belysning af tidens problematik« (s. 9), og dette er fuldtud lykkedes for dem, men en stærkere understregning af det praktiske grundlag for D.U.'s arbejde ville formodentlig have ført dem til at tage større forbehold over for den i D.U. nærede forestilling, at det »placerede sig selv som den folkelige basis for konge, regering og rigsdag« (s. 231), hvilket må siges at være en enorm opgave for en ret løs organisation, en slags forening for foreninger, der havde varierende tilslutning i landets forskellige egne og som ovenikøbet i meget stor udstrækning stod under indflydelse af en enkelt fremragende personlighed, Hal Koch, der »i stadig højere grad blev den, der tegnede firmaet« (s. 147). Der må også næres betænkelighed over for forf.'s generelle synspunkt, at »de skiftende stemninger og den offentlige opinion kommer klarere til udtryk i Dansk Ungdomssamvirke end i de politiske partiers vælgerforeninger, fordi ungdomssamvirket, skønt det opfattede sig som en del af den folkelige baggrund for samarbejdspolitikken, dog stod væsentlig friere i sin kritik af regeringen og partierne, end vælgerforeningerne gjorde« (s. 9). Dette er rimeligvis rigtigt i forhold til vælgerforeningerne, men næppe i forhold til hele befolkningen, hvis opinion ikke kan identificeres med den række af gode, men ungdommelige hoveder, der fandt en tumleplads i D.U.

Denne overvurdering af D.U.'s betydning skal ikke forklejne forf.'s fortjeneste som de første – efter tilskyndelse af prof., dr. phil. Roar Skovmand – at have fremdraget et hidtil ret overset og undervurderet kapitel af besættelsestidens historie. Opgaven har været besværlig, da kildematerialet har vist sig at være spredt og ufuldstændigt. D.U.'s centrale arkiv er ikke bevaret, samtidige trykte kilder må på grund af den indskrænkede ytringsfrihed behandles med varsomhed. Forf. har søgt at samle et fyldestgørende materiale – et flerårigt arbejde, der i forbavsende grad har været kronet af held –, men de har undertiden været slået med blindhed. Eksempelvis filosoferer de over forstander J. Th. Arnfreds mulige andel i en stillingtagen af Andelsudvalget i sommeren 1942 (s. 215) i stedet for at prøve en henvendelse til ham, som ville have givet til resultat, at netop det modsatte af deres gisning var tilfældet: det fremgår af udvalgets udførlige forhandlingsprotokol, at Arnfred varmt anbefalede at yde støtte til den skoletanke, der efter krigen blev ført ud i livet på Krogerup.

En særlig interessant kildegruppe er beretninger fra folk, der havde tilknytning til D.U.'s eller De ældres Råds arbejde. Disse beretninger er referater af forf.'s interviews med beretterne,

udarbejdet på grundlag af båndoptagelser eller notater. Efter redaktionen er de i reglen blevet godkendt af beretterne, dog kun med hensyn til indholdet, ikke til formen. Hensigten med denne fremgangsmåde har været at bevare den løse mundtlige fremstillingsform, som forf. – sikkert med rette – tillægger en større erindringsværdi end den skriftlige redegørelse med dens krav om stringent sammenhæng. Beretningernes pålidelighed er selvsagt blevet kontrolleret ved sammenligning med samtidige kilder. Herved har forf. gjort den interessante iagttagelse, at erindringen synes at være sikrest om forhold »som vidnet allerede i øjeblikket har tillagt alvorlig betydning, og som han har taget stilling til« (s. 18). Forf. har fremskaffet 52 sådanne beretninger, der har haft større betydning for dem end det fremgår af noteapparatet. Foruden orientering om personlige forhold og håndbogsviden, fremhæves »det indtryk af den almindelige atmosfære, der har ligget i mange beretninger« (s. 18). Man tager ikke fejl i, at det er dette subjektive indtryk, der trods al kildekritisk forsigtighed har fået forf. til at overdimensionere betydningen af D.U.'s arbejde.

Det er imidlertid ikke kun en svaghed, at forf. ser på samtiden med øjne, der er påvirket af D.U.'s idealistiske og vækkende syn. Der kan peges på den livfulde og friske fremstilling, på bogens dristige åndshistoriske problemstilling, på den sympatiske indføling, hvormed flere af De ældres Råds forgrundsfigurer er portrætteret, samt på den åbenlyse beundring, hvormed forf. følger Hal Kochs færd fra hans første fremtræden i en bredere offentlighed med de navnkundige Grundtvig-forelæsninger i efterårssemestret 1940 til hans sensationelle bebuden i 1943 af, at der efter krigen vil blive præsenteret en regning for krigstidens nationale samling i form af et krav om en virkelig effektiv socialpolitik. Til gengæld kan der også peges på, at forf. deler D.U.'s aversion mod f.eks. Højgaard-kredsen, Dansk Samling og Erik Scavenius, hvis ufolkelige statskløgt ikke kan beskrives som »ønske om at gøre Danmark fordelagtigt bemærket i Nazi-Tysklands øjne« modsat andre forhandlingspolitikere, der »stod fast på at klare sig igennem med et minimum af indrømmelser« (s. 255).

Som helhed har forf. præsteret en inciterende bog, en værdifuld kortlægning af hidtil næsten ukendte stemninger og strømninger i besættelsestidens første år, selv om de i deres vurdering af de behandlede organisationers betydning for stærkt har ladet sig lede af, hvad disse organisationer ønskede at være.

Lorenz Rerup